

Jarosław Nocoń

Dylematy analizy teoretycznej struktury wiedzy o polityce

SŁOWA KLUCZOWE:

struktura teorii politycznej, paradygmat, orientacja teoretyczna

STUDIA I ANALIZY

Niekiedy jedną z bardziej kłopotliwych kwestii, nawet dla doświadczonego politologa, jest pytanie o stosowane przez niego kryteria dyscyplinarnej tożsamości badań. Nie zawsze łatwo jest uzasadnić, że przedmiot zainteresowań badawczych bezspornie dotyczy polityki, a same badania mają politologiczny charakter. Wydaje się, że jednym z istotnych powodów trudności w tej kwestii może być fakt, iż w naszej dyscyplinie mamy do czynienia ze stosunkowo mało czytelną i słabo rozpoznawalną strukturą teoretycznej wiedzy o polityce. Poszczególne teorie, sposoby definiowania i interpretacji politycznej sfery życia społecznego, które w naturalny sposób powinny stanowić źródłową podstawę dla identyfikacji podejścia badawczego, nie tworzą jednolitej struktury, usystematyzowanej wedle jasnych reguł czy w oparciu o jednoznaczne kryteria. Stąd teoretyczny dorobek nauk o polityce postrzegany jest często jako nieuporządkowany, a niekiedy uznawany wręcz za amorficzny.

Dotychczasowe próby charakterystyki teoretycznego dorobku politologii czy pogłębionej analizy struktury wiedzy o polityce w różny sposób wyodrębiają elementarne części składowe. Najczęściej znajdują tu zastosowanie takie określenia jak paradygmat, podejście badawcze bądź szkoła teoretyczna. Chyba nieco mniej popularne są pojęcia orientacji, nurtów, stanowisk czy tradycji badawczych. Każde z tych pojęć jest jednak nieostre, a ich stosowanie często jest niekonsekwentne bądź eklek-

tyczne pod względem kryteriów klasyfikujących podstawowe komponenty wiedzy politologicznej. Na dodatek poszczególni autorzy łączą niekiedy przedmiotową, problemową i dyscyplinarną typologię struktury badań. W konsekwencji takich praktyk powstaje problem uporządkowania i systematyki różnorodnych form badań politologicznych oraz trudności z ich usystematyzowaną organizacją. Obecne trendy rozwoju badań politologicznych coraz wyraźniej zdają się ukazywać nieadekwatność i ograniczoną użyteczność takich ujęć do trafnego opisu oraz wyjaśnienia współczesnych przeobrażeń teorii politycznej¹.

W tym kontekście uwidacznia się potrzeba głębszej refleksji nad możliwością wypracowania, a przynajmniej uzgodnienia podstawowych kryteriów systematyzacji oraz zasad uporządkowanej analizy teoretycznego dorobku nauk o polityce. Chodzi tu nie tyle o konsens względem pojęcia analitycznego, co raczej o przyjęcie względnie precyzyjnych kryteriów wyodrębniania podstawowych elementów strukturyzacji badań nad polityką. Powinny one dotyczyć wstępnych założeń składających się na politologiczną interpretację paradygmatu czy takich zwrotów jak szkoła bądź orientacja teoretyczna i podejście badawcze, a zwłaszcza na sposób ich wykładni i operacjonalizacji w odniesieniu do dyscyplinarnej specyfiki nauk o polityce. Niezależnie od zastosowania samego pojęcia, najważniejsza staje się więc jego funkcja, która sprowadza się do możliwości identyfikacji odrębnych stanowisk badawczych, rozróżnianych w odniesieniu do podstawowych założeń współtworzących określony sposób definiowania i interpretacji polityki, jako przedmiotu badań politologicznych.

Uzgodnienie i szersza akceptacja dla określonych kryteriów rozróżniania odmiennych sposobów postrzegania, definiowania i interpretacji polityki mogłyby tworzyć podstawowe warunki większej użyteczności badawczej dla teorii politycznych. Przede wszystkim powinno ułatwić proces asocjacji badań polityki z określonym podłożem teoretycznym. Dotyczy to zwłaszcza empirycznie zorientowanych badaczy, którzy skoncentrowani na skonkretyzowanym fragmencie praktyki politycznej, nie zawsze potrafią go osadzić w teoretycznej perspektywie interpretacyjnej. Tymczasem teoria polityczna stanowi dla politologa racjonalne i zarazem metodologiczne uprawomocnienie dla realizowanych badań.

¹ Więcej na temat modyfikacji i przeobrażeń badań politologicznych, które w praktyce badawczej są nieprzystające do sztywnych kryteriów ich systematyzacji zob. D. Latin, *The Political Science discipline*, [w:] E.D. Mansfield, R. Sisson (eds), *The Evolution of Political Knowledge: Theory and Inquiry in American Politics*, Ohio 2003, s. 12; a także: *Introduction*, [w:] I. Shapiro, R.M. Smith, T.E. Masoud (eds.), *Problems and Methods in the Study of Politics*, Cambridge 2004, s. 2 i n.

Wyrazista struktura teoretycznej wiedzy o polityce mogłaby stać się swoistym wzorem percepcji wyznaczającym wielowymiarowy sposób postrzegania przedmiotu badań politologicznych. Jednocześnie mogłaby być fundamentalną przesłanką integralności zróżnicowanej wiedzy, składającej się na teoretyczny dorobek nauk o polityce. O walorach takiej optyki wspomina między innymi Jerzy Szacki, który zauważa, iż uwzględnienie paradygmatycznej struktury teorii społecznej pozwala w pełni docenić historyczny dorobek socjologii, jej tradycje badawcze oraz umożliwia zaznajomienie się z wielorakimi kontekstami, w jakich kształtowały się rozmaite koncepcje życia społecznego².

Przegląd stanowisk reprezentowanych we współczesnych teoriach politycznych ujawnia z jednej strony względnie szerokie zróżnicowanie paradygmatyczne, z drugiej zaś, wynika z pewnej niekonsekwencji klasyfikacyjnej, bogactwo kryteriów stosowanych do ich podziału. Splatają się tu trzy zasadnicze kwestie, praktycznie uniemożliwiające zunifikowaną czy komplementarną klasyfikację. Dotyczy to nieostrości pojęcia paradygmat i teoria polityczna, konwersji i dyfuzji poszczególnych orientacji teoretycznych oraz zróżnicowania metod klasyfikacji. Niewątpliwie także największe ograniczenia analityczne paradygmatycznego sposobu systematyzacji badań politologicznych związane są z synkretycznym i konwergencyjnym charakterem ich modyfikacji. Trzeba też przyznać rację argumentacji Terenca Balla, iż konsekwencje epistemologicznych dylematów, które są integralnym składnikiem paradygmatycznej wizji struktury wiedzy, a także związana z nimi obawa przed relatywizacją poznania naukowego, są głównymi przyczynami niechęci i ostrożności w politologicznych zastosowaniach takiej perspektywy³.

W konsekwencji sposoby ujmowania tego pojęcia bywają bardzo zróżnicowane i często znacząco do siebie odbiegają. Trafnie ujmuje to K. von Beyme twierdząc, iż na gruncie politologii tezy T. Kuhna się „usamodzielniały”, a interpretacja paradygmatu rozciąga się od mainheimowskiej analogii „stylu myślenia”, dotyczącego polityki jako całości, do zmian w procedurach postępowania na poziomie technik badawczych⁴.

Jednakże świadomość tych mankamentów związanych z niejednorodną interpretacją paradygmatu nie dezawuuje całkowicie analitycznych walorów tego pojęcia. Niezależnie od braku precyzyjnej interpretacji poję-

---

² Zob. J. Szacki, *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa 2002, s. 5–7.

³ T. Ball, *Rationality and Progress in Political Inquiry*, [w:] *Idioms of Inquiry. Critique and Renewal in Political Science*, New York 1987, s. 15–17.

⁴ Zob. K. von Beyme, *Współczesne teorie polityczne*, Warszawa 2005, s. 298–299.

cia i konfuzji związanej z jego zastosowaniem, ze względu na możliwość względnie czytelnej identyfikacji podejść badawczych jest użytecznym instrumentem analizy struktury wiedzy i charakterystyki dynamiki zachodzącej w jej ramach. Jest to jednocześnie chyba najbardziej efektywny sposób na uchwycenie charakteru i kierunku przeobrażeń zachodzących w strukturze wiedzy o polityce. Użyteczność analityczną można docenić zwłaszcza w kontekście pogłębiającego się zróżnicowania teoretycznego i dyferencjacji podejść badawczych, które znacząco utrudniają jednoznaczną, czy choćby względnie jednorodną identyfikację i klasyfikację bez odwołania się do podejść modelowych.

Mają one zastosowanie do wyodrębnienia badań prowadzonych zarówno w ramach poszczególnych dyscyplin jak politologia, socjologia bądź psychologia, jak i poszczególnych stadiów historycznych w rozwoju nauki np. pozytywizmu i postmodernizmu. Paradygmaty służą także rozróżnieniu orientacji badawczych, podejść czy strategii poznawczych w obrębie tej samej dyscypliny⁵. W tym ostatnim znaczeniu, na gruncie samej politologii, wyróżnić można przynajmniej trzy odmienne zastosowania pojęcia paradygmatu. Odnoszą się one do historycznej charakterystyki badań politologicznych w perspektywie ich zmian jakościowych, utożsamiania paradygmatu z pojęciem teorii oraz ogólną teorią poszczególnej dyscypliny⁶.

Nie mniejszą rolę utrudniającą porządek klasyfikacyjny odgrywa odmienny model interpretacji teorii politycznej utożsamianej, bądź to z dziedziną nauki, bądź to z jej przedmiotem⁷. W tym pierwszym przypadku inne paradygmaty wymieniane są w zakresie nauki o polityce, a inne np. w zakresie stosunków międzynarodowych. Przykładowo, w popularnej w Polsce pozycji podręcznikowej, w przeglądzie stanowisk teoretycznych obejmujących nauki polityczne wymieniane są podejścia behawioralne, racjonalnego wyboru, instytucjonalne, feministyczne, teorii interpretatywnej, marksistowskie i teorii normatywnej⁸. W teorii stosun-

⁵ Jedną z pierwszych takich prób zawarto w zbiorowym opracowaniu W.T. Blum (ed.), *The Paradigm Problem in Political Science: Perspectives from Philosophy and Practice*, Durham 1982.

⁶ Por. S. Maasen, P. Weingart, *Metaphors and the Dynamics of Knowledge*, New York 2000, s. 71–72.

⁷ Szerzej na temat sposobów interpretacji pojęć teorii polityki i teorii politycznej, oraz ich wzajemnej relacji zob. J. Nocoń, A. Laska, *Teoria polityki. Wprowadzenie*, Warszawa 2005, s. 16–17.

⁸ Por. D. March, G. Stoker (eds.), *Theory and Methods in Political Science*, Palgrave: New York 2002, s. 45–193.

ków międzynarodowych zaś, wspomina się także o paradygmacie teorii krytycznej, postmodernizmie i konstruktywizmie⁹. W obu przypadkach natomiast pominięty został paradygmat funkcjonalny i jego politologiczny dorobek, który nawet jeżeli ilościowo jest niezbyt imponujący, to na pewno znaczący pod względem wyjaśniania jakościowego. Jeszcze inaczej struktura teorii politycznej ujmowana jest przy uwzględnieniu jej normatywnego i aksjologicznego zaangażowania. Przykładowo w amerykańskiej konwencji interpretowania teorii politycznej jej implikacje ideologiczne są w miarę wyraziste. Stąd w większym stopniu ujmowana jest ona jako filozoficzne umocowanie praktyki politycznej¹⁰. Uwzględniając filozoficzną naturę teorii politycznej, klasyfikuje się ją między innymi w układzie chronologicznej ewolucji na ujęcie klasyczne – normatywne, instytucjonalne, historyczne, empiryczne i ideologiczne¹¹. Choć taki podział w niewielkim stopniu koresponduje z paradygmatyczną strukturą teorii polityki, ujmowanej jako dziedziny badawczej, posiada swoje odniesienia w praktyce, co także znacząco utrudnia próby inwentaryzacji jej dorobku.

Istotny wpływ na porządek typologiczny może mieć też metoda wyznaczająca sposób systematyzacji dorobku teoretycznego. Odmienne klasyfikowane są teorie odnoszone do twierdzeń wyjściowych poszczególnych paradygmatów, a odmiennie w stosunku do ich empirycznych zastosowań w praktyce badawczej. Wynika to z ciągłej ewolucji i modernizacji stanowisk teoretycznych oraz ich wzajemnej dyfuzji. Klasyfikacja oparta na uwzględnianiu pierwotnych twierdzeń wyjściowych danego paradygmatu zazwyczaj nie uwzględnia zanedo jej późniejszych modyfikacji. W ten sposób mogą zanikać różnice w podejściach funkcjonalnych i neofunkcjonalnych, behawioralnych i postbehawioralnych, czy instytucjonalnych i neofunkcjonalnych. Z kolei próba wyodrębniania paradygmatów poprzez wyznaczanie różnic zachodzących w praktyce badawczej może polaryzować ujęcia należące do tej samej tradycji, ale interpretowanej w perspektywie odmiennych wersji aplikacyjnych. Przykładowo w opra-

---

⁹ R. Jackson, G. Sørensen, *Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych. Teorie i kierunki badawcze*, Kraków 2007, s. 264–278.

¹⁰ Zob. P. Wagner, *Public Policy, Social Science, and the State: An Historical Perspective*, [w:] F. Fischer, G.J. Miller, M.S. Sidney (eds.), *Handbook of Public Policy. Theory, Policy, and Methods*, New York 2007, s. 29–31. Szerzej na temat tradycji normatywnej refleksji w teorii politycznej zob. P. Schumaker, *From Ideologies to Public Philosophies. An Introduction to Political Theory*, Blackwell 2007. (Zwłaszcza wprowadzenie i część II – *Philosophical Assumptions: Their Importance as Foundations for Political Principles*).

¹¹ Zob. A. Vincent, *The Nature of Political Theory*, Oxford University Press 2004, s. 19–72.

cowaniu omawiającym zasady konstrukcji struktury teorii politologicznej, zastosowano uogólnienia wynikające z zestawień poszczególnych podejść występujących w praktyce badawczej. W takim modelu klasyfikacyjnym teoria marksistowska ujmowana jest jako odrębna od ujęcia konfliktowego i historyczno-ewolucyjnego, teoria gier jest wyodrębniona z teorii decyzyjnej, a ujęcie systemowe od strukturalno-funkcjonalnego. Niezależny status paradygmatu zyskuje tu też podejście interdyscyplinarne, teoria komunikacyjna i teoria grup społecznych¹².

Bardzo interesujące zestawienie, choć wykorzystujące odmienną interpretację dynamiki i ewolucji tradycji badawczych, przedstawiają Raymond Seidelman, Edward J. Harpham. Amerykańska nauka o polityce jest tu rozpatrywana w ścisłych relacjach z polityczną praktyką. Analizując charakter demokracji i jej ewolucję dostrzeżone zostają również zmiany w dominującym profilu teorii politycznej, której krytyczny stosunek do realiów politycznych jest jednym z czynników wyznaczających jej fazy rozwojowe. W tej perspektywie chronologicznie przedstawiany rozwój amerykańskiej nauki o polityce jest klasyfikowany w trzech tradycjach. Instytucjonalnej, gdzie myśl polityczna skoncentrowana była na Konstytucji i wyznaczanych przez nią procesach instytucjonalizacji zachowań politycznych oraz mechanizmach utrwalających samostanowienie społeczeństwa obywatelskiego. W tej fazie dominowały poszukiwania instytucjonalnych procedur politycznego rządzenia, które choć całkowicie nie znosiły wolności osobistej, miałyby ją skutecznie regulować. Druga tradycja miała charakter antyfederalistyczny. O ile w pierwszej tradycji podstawą badań były normatywne regulacje zawarte w Konstytucji, w drugiej stanowiły ją „Articles of Confederation”, które obejmowały wspólnotę, obywateli i maksimum demokracji. Tu z kolei w teorii politycznej dominuje perspektywa kolektywistyczna, postrzegająca interes wspólnoty, jako pierwotny względem jednostki. Natomiast trzecia tradycja jest próbą syntezy dwóch poprzednich. Charakteryzuje ją pragmatyczne poszukiwanie kombinacji między nauką polityki a nauką dla polityków. Jak wskazują autorzy ta właśnie faza, obejmująca ostatnie cztery dekady, jest odpowiedzialna za rozdrobnienie i fragmentaryzację badań politologicznych. W przeciwieństwie do dwóch pierwszych okresów, nie występuje tu bowiem dominacja określonej formy myślenia o polityce, ale ma miejsce dialog spluralizowanych koncepcji jednostki i jej relacji względem wspólnoty politycznej. Jednocześnie tendencja ta

¹² V.D. Mahajan, *Political Theory. The Principles of Political Sciences*, New Delhi 1985, s. 17–47.

ujmowana jest przez autorów jako jeden z syndromów profesjonalizacji nauki o polityce¹³.

Stosunkowo nieliczne próby ujednoczenia systemu klasyfikacji paradygmatów także są mało satysfakcjonujące. Przykładową próbę swoistej dekonstrukcji konwencjonalnie wyodrębnianych paradygmatów w politologii i socjologii, w celu ich konsekwentnej klasyfikacji na poziomie założeń ontologicznych dokonuje Michael Haas. Dostrzegając pewną dowolność formułowania stanowisk paradygmatycznych w praktyce badawczej wskazuje, iż sami autorzy tych klasyfikacji niezbyt konsekwentnie analizują ich relacje na poszczególnych poziomach uogólnienia. W konsekwencji rozwiązania metodologiczne nie są skorelowane ze stanowiskami ontologicznymi i epistemologicznymi. Większość modeli klasyfikacyjnych pomija także normatywne i ideologiczne aspekty paradygmatów, co powoduje ich niewielkie odniesienia do pełnego badania polityki. Z filozoficznego punktu widzenia, konkluduje M. Haas, większość wyodrębnionych w ten sposób paradygmatów ma bardzo naiwny charakter, a rywalizacja między teoriami jest jałowa¹⁴.

Jako alternatywę proponowany jest tu model badań, gdzie paradygmat obejmuje cztery komponenty: generalizacje (poziom wiedzy empirycznej), metafizycznie ukształtowane metafory (poziom modeli badawczych), zaangażowanie aksjologiczne (poziom ideologii – normy zawodowe), konkretne rozwiązania problemów (poziom metod)¹⁵. Uwzględnia przy tym odmienną ontologiczną, zróżnicowanie metodologiczne oraz odniesienia ideologiczne. Ujmując zróżnicowanie metodologiczne i normatywne podejść badawczych w wymiarze metafizycznym, wyróżnia tradycje monistyczne (materializm, idealizm, teorie dwuaspektowe), tradycje dualistyczne (paralelizm i interakcjonizm) oraz tradycje inne niż wcześniejsze (sceptycyzm i pozytywizm). Na tej podstawie odnosi pojęcie paradygmatu do klasyfikacji głównych nurtów obszaru badawczego na średnim poziomie uogólnienia, wyodrębniając paradygmaty: rozwoju, władzy społecznej, etnicznego i prezydenckiego głosowania, konfliktów obywatelskich, oraz międzynarodowego przymusu i wspólnot¹⁶.

---

¹³ R. Seidelman, E.J. Harpham, *Disenchanted Realist. Political Science and the American Crisis, 1884–1984*, Albany 1985, s. 187–240.

¹⁴ Zob. M. Haas, *Polity and Society. Philosophical Underpinnings of Social Science Paradigms*, New York 1992, s. 243–244.

¹⁵ Tamże, s. 3.

¹⁶ Szerszy przegląd różnych form wyodrębniania paradygmatów badawczych stosowanych w politologii z podziałem przedmiotowym uwzględniającym ich socjologiczne, psychologiczne i ekonomiczne proveniencje ilustruje: Alan James Marne, *From Politics Past to*

Mając na względzie powyższe spostrzeżenia, można pokusić się o kilka uwag, które mogą być pomocne w poszukiwaniu jednolitej optyki struktury teoretycznej wiedzy o polityce. Po pierwsze, określając elementarną część takiej struktury, warto ograniczyć się do konkretnej sfery problemowej. W naszym przypadku mogłaby to być perspektywa dyscyplinarna, która koncentruje się na wyodrębnianiu swoistych „paradygmatów politologicznych”. Zasadniczym walorem takiej optyki jest ograniczanie zamieszania wynikającego z łączenia kryteriów podziału wiedzy na różnym szczeblu uogólnienia. Warto podkreślić przy tym, że zabieg ten nie jest sprzeczny z samym rozumieniem pojęcia paradygmatu, którego węższe znaczenie rozumiane jest jako „wzorzec rozwiązywania problemów w danej dziedzinie wiedzy”¹⁷. W tym kontekście paradygmat może odgrywać rolę matrycy teoretycznej, wyznaczającej formy uprawomocnionych sposobów recepcji i interpretacji przyjętego przedmiotu badań. Odgrywa więc rolę analityczną, umożliwiając próby wyjaśniania głębszych i względnie stałych struktur wiedzy w zakresie danej dyscypliny. Rola ta sprowadza się do funkcji identyfikacji poszczególnych podejść badawczych, opartych na tożsamości podejścia teoretycznego. Upraszczając, paradygmat stanowi tu źródło wytyczające wskazówki dotyczące prowadzenia, sposobów realizacji, a także oceny wyników prowadzonych badań¹⁸.

Przyjmując to założenie kolejnym krokiem byłoby sformułowanie odpowiedzi na zasadnicze pytanie, dotyczące czynników, które powodują, że dana perspektywa teoretyczna jest niepowtarzalna, odrębna od innych orientacji? Czyli pytanie o to, co stanowi o odrębności poszczególnych paradygmatów. Uwzględniając dyscyplinarny zakres strukturyzacji wiedzy, najważniejszą kwestią odnoszącą się do wspomnianych wcześniej zagadnień, wydaje się być sposób definiowania polityki jako przedmiotu badań.

Na dyferencjację sposobów postrzegania polityki z pewnością zasadniczy wpływ mają założenia co do podstawowych twierdzeń określających

---

Politics Future. An Integrated Analysis of Current and Emerged Paradigms, London 1999, s. 141–166.

¹⁷ T.S. Kuhn, *Struktura rewolucji naukowych*, Warszawa 2001, s. 20. W rzeczywistości sam autor pojęcia paradygmatu sformułował znacznie więcej jego interpretacji, które dodatkowo ulegają modyfikacji i reinterpretacji przez innych badaczy agregujących to określenie do charakterystyki dynamiki wiedzy z poszczególnych dyscyplin. Szerzej na temat zróżnicowanych interpretacji pojęcia paradygmatu zob. S. Maasen, P. Weingart, *Metaphors and the Dynamic of Knowledge*, New York 2000, s. 70–72.

¹⁸ Więcej na ten temat zob. Y.S. Lincoln, E.G. Guba, *Naturalistic Inquiry*, Newbury Park 1985, s. 15 i n.

sposób naukowego, a więc zobiektywizowanego oglądu rzeczywistości oraz odmienne stanowiska w wymiarze ontologiczno-epistemologicznym danego paradygmatu. Zróżnicowany ogląd sfery politycznej widoczny jest zwłaszcza w perspektywie podstawowych antynomii socjologicznych związanych z charakterystyką społeczeństwa i działania społecznego takich jak woluntaryzm – determinizm, natura – kultura, struktura – podmiotowość, perspektywa micro – makro, kolektywizm – indywidualizm czy racjonalność i irracjonalność działania społecznego. W tej perspektywie nie dziwi fakt, że wyodrębnione w ramach struktury teorii socjologicznej podejścia teoretyczne w dużej mierze odpowiadają zróżnicowaniu interpretacyjnemu polityki. W istocie nie ma bowiem powodu sądzić, iż podejścia badawcze i system ich klasyfikacji ukształtowane i sprawdzone w ramach szerzej ujętych nauk społecznych, nie mogłyby mieć zastosowania do analizy struktury badań politologicznych. Tym bardziej, iż różnice między teorią polityczną a teorią społeczną w dużej mierze wynikają z odmiennych sposobów ich klasyfikacji, a nie treściowo znaczących rozbieżności¹⁹. Tak więc zastosowanie socjologicznej systematyki w nauce o polityce wydaje się całkiem naturalne. W obu tych dyscyplinach uwidacznia się, że istnieje podstawowa jedność w dziedzinie przedmiotu badania nauk społecznych, a osiągnięcia z zakresu szeroko pojętej metodologii w jednej z dyscyplin pociągają za sobą implikacje na gruncie pozostałych²⁰.

Z tego punktu widzenia nie dziwi fakt, iż politolodzy często sięgają do podejść teoretycznych uformowanych na gruncie starszych, mających dłuższe tradycje badawcze dyscyplin. Socjologiczne uprawomocnienie określonej optyki poznawczej jest tym bardziej autorytatywne, iż jest ona analitycznie bliższa rozstrzygnięć z zakresu teorii wiedzy i ustaleń epistemologicznych. Taką argumentację przedstawia między innymi Colin Hay, szeroko uzasadniając, iż ontologiczno-epistemologiczna refleksja w teorii wiedzy określa pierwotne warunki niezbędne dla przyjęcia określonej perspektywy badawczej. „Warunkuje ona sposób odpowiedzi na pytania dotyczące natury społecznej i politycznej rzeczywistości, którą chcemy badać”²¹.

Uwzględniając te zależności wydaje się, iż użyteczną perspektywą dla oglądu struktury badań politologicznych, może być podział często sto-

---

¹⁹ C. Helliwell, B. Hindes, *Political Theory and Social Theory*, [w:] J. S. Dryzek, B. Honig, A. Phillips (eds.), *The Oxford Handbook of Political Theory*, Oxford 2008, s. 816–817.

²⁰ B. Krauz-Mozer, *Teorie polityki. Założenia metodologiczne*, Warszawa 2005, s. 13–15.

²¹ Por. C. Hay, *Political Ontology*, [w:] R.E. Goodin, C. Tilly (eds.), *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*, Oxford 2006, s. 80–81.

sowane w socjologii, a które Jonthan H. Tuner określa mianem orientacji teoretycznych²². Podział ten, jako główne kryterium klasyfikacji uwzględnia to, co Imre Lacatos określa jako rdzeń tradycji oraz zróżnicowane odmiany jego aplikacji w programach badawczych, tworzące obudowę czy peryferia danej tradycji teoretycznej²³. Taka forma jest dość powszechnie stosowana do przeglądu tradycji teoretycznych stosowanych w nauce o polityce w opracowaniach i pozycjach podręcznikowych wydawanych w różnych krajach²⁴. Konwencja ta znajduje zastosowanie także w badaniach struktury teoretycznej nauki o polityce na poziomie międzynarodowym, gdzie modelowo, za punkt wyjścia do inwentaryzacji przyjmuje się podejścia historyczne, systemowe, funkcjonalne, neoinstytucjonalne, cybernetyczne, racjonalnego wyboru oraz behawioralne²⁵. W niektórych opracowaniach status odrębnego paradygmatu zyskuje feminizm, w oparciu o argumenty uzasadniające jego specyficzną epistemologię²⁶. Z kolei Robert Blank i Samuel Hines przypominają, iż ważnym choć nieco zapomnianym podejściem badawczym w nauce o polityce jest biopolityka. Zaliczana często do jednej z odmian funkcjonalizmu, posiada ona jednak cechy epistemologiczno odrębne zwłaszcza od strukturalno-funkcjonalnej perspektywy²⁷.

Oczywiście, zarysowane powyżej uwagi nie wyczerpują wszystkich możliwości wyodrębniania politologicznych paradygmatów badawczych.

²² Zob. J.H. Turner, *Struktura teorii socjologicznej*, Warszawa 2004, s. 5.

²³ Zob. I. Lacatos, *Falsyfikacja a metodologia naukowych programów badawczych*, [w:] *Pisma z filozofii nauk empirycznych*, Warszawa 1995, s. 61–82. Szerzej na temat zastosowania koncepcji Imre Lacatosa i znaczenia rozwoju programów badawczych w ocenie rozwoju wiedzy o polityce zob. T. Ball, *Is There Progress in Political Science?* [w:] *Idioms of Inquiry...*, s. 26–32.

²⁴ Taki porządek klasyfikacyjny w przeglądzie tradycji badań politologicznych uwzględniają między innymi: V.D. Mahajan, *Political Theory. The Principles of Political Sciences*, New Delhi 1985; D. March, G. Stoker (eds.), *Theory and Methods in Political Science*, Palgrave 2002; B. Susser, *Approaches to the Study of Politics*, Prentice Hall: Princeton 1992; D.B. Downing, *The Knowledge Contract: Politics and Paradigms in the Academic Workplace*, University of Nebraska Press 2005; K. von Beyme, *Współczesne teorie polityczne*, Warszawa 2005.

²⁵ H.D. Klingemann, *Political Science in Central and Eastern Europe: National Development and International Integration*, [w:] M. Kaase, V. Sparschuh (eds.), *Three Social Science Disciplines in Central and Eastern Europe: Handbook on Economics, Political Science and Sociology (1989–2001)*, Berlin-Bonn-Budapest 2002, s. 206–212.

²⁶ Zob. V. Bryson, *Feminist Political Theory. An Introduction*, Mcmillan: Basingstoke 1992; J. Vickers, *Reinventing Political Science: A Feminism Approach*, Fernwood Publishing 1997.

²⁷ Zob. H. Blank, S.M. Hines, *Biology and Political Science*, Routledge 2001, s. 5–6.

Stanowiąc mogą jednak impuls do refleksji i być może szerszej dyskusji nad procesami strukturyzacji teoretycznej wiedzy o polityce.

STRESZCZENIE

Struktura teoretycznej wiedzy o polityce jest mało czytelna i słabo rozpoznawalna. Badacze w różny sposób wyodrębniają jej elementarne części składowe. Podstawowe pojęcia stosowane do analizy struktury podejść badawczych takie jak paradygmat, orientacja teoretyczna, podejścia badawcze są mało precyzyjne i stosowane niekonsekwentnie. Autor postuluje konieczność wypracowania, a przynajmniej uzgodnienia podstawowych kryteriów systematyzacji oraz zasad uporządkowanej analizy teoretycznego dorobku nauk o polityce.

Jarosław Nocoń

DILEMMAS OF ANALYSIS THE THEORETICAL STRUCTURE OF POLITICAL SCIENCE

The structure of theoretical knowledge about politics is not very clear and recognizable. Researchers in many and different ways extract the elementary components. The basic concepts used to analyze the structure of the research approaches such as paradigm, theoretical orientation or research approaches, are vague and applied inconsistently. The author postulate the need for a develop the basic criteria of systematization and analysis of political science achievements.

KEY WORDS: *structure of political theory, paradigm, theoretical orientation*

Bibliografia

- Blum W.T. (ed.), *The Paradigm Problem in Political Science: Perspectives from Philosophy and Practice*, Durham 1982.
- Haas M., *Polity and Society. Philosophical Underpinnings of Social Science Paradigms*, New York 1992.
- Krauz-Mozer B., *Teorie polityki. Założenia metodologiczne*, Warszawa 2005.
- Kuhn T.S., *Struktura rewolucji naukowych*, Warszawa 2001.
- Latin D., *The Political Science discipline*, [w:] E.D. Mansfield, R. Sisson (eds.), *The Evolution of Political Knowledge: Theory and Inquiry in American Politics*, Ohio 2003.
- Maasen S., Weingart P., *Metaphors and the Dynamics of Knowledge*, New York 2000.
- Mahajan V.D., *Political Theory. The Principles of Political Sciences*, New Delhi 1985.

- March D., Stoker G., *Theory and Methods in Political Science*, Palgrave 2002.
- Marne A.J., *From Politics Past to Politics Future. An Integrated Analysis of Current and Emerged Paradigms*, London 1999.
- Nocoń J., Laska A., *Teoria polityki. Wprowadzenie*, Warszawa 2005.
- Shapiro I., Smith R.M., Masoud T.E., *Problems and Methods in the Study of Politics*, Cambridge 2004.
- Schumaker P., *From Ideologies to Public Philosophies. An Introduction to Political Theory*, Blackwell 2007.
- Szacki J., *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa 2002.
- Vincent A., *The Nature of Political Theory*, Oxford University Press 2004.